

Mindig életigenlők voltak, képesek az újrakezdesre. Helytállással, erkölcsi tartással példát mutatnak, amire nagy szükség van a multimédia mai felszínes világában. Nem bánja meg az olvasó, ha kézbe veszi az *Életvezetéseket*: a két világháború alatt élt generációk életkörülményeinek megismerésével lesz gazdagabb.

SÁRVÁRY MARIANN

(*Erdélyi Könyv Egylet, Budapest, 2005, 220 oldal, 1500 Ft*)

SZEDER FÁBIÁN:

A' palócokról

Nem kevés nosztalgiával gondolhatunk vissza a magyar történelemnek azon korszakára, amikor érdeklődő tudósok kívánták feltárni Magyarország különféle etnikai vagy nyelvi csoportjainak együttélését, a közös törzsből kinőtt ágak különböző hajtásai pedig csodálatot váltottak ki, és nem váltak feszültségek forrásaivá. Szeder Fábián (1784–1859) a benécs rend azon nagy tudású tanárai, tudósai közé tartozott, akik a 19. század elején szívós munkával megalapozták a későbbi évtizedek tudományos kutatásait. Vasszorgalmú anyaggyűjtés, minden területre kiterjedő érdeklődés, objektív szemlélet és a magyar nemzet kulturális felemelésének szándéka jellemezte e

férfiakat. Szeder Fábián természet-tudományos érdeklődésén túl irodalmunk, valamint a magyar nyelv és nyelvhasználat kérdéseivel is foglalkozott – e területeken végzett munkájáért választották az Akadémia levelező tagjának 1831-ben.

Csábon (ma Čebovce, Szlovákia) született, ezért természetes módon a palóc nyelvjárás lett „anyanyelve”, s az iskolába kerülvén tapasztalta meg, hogy nem mindenki úgy beszél magyarul, mint ő. Szerencsére már a középiskolában találkozott Révai Miklóssal, a korszak legnagyobb nyelvészével; ő hívta fel az ifjú figyelmét arra, milyen értékes és régi kincset őriz nyelvjárásában. Ez a kezdeti intés húsz év múlva vezetett el az első, palócokról szóló dolgozatához. A korszak legfontosabb tudományos fórumának számító Tudományos Gyűjtemény című folyóiratban jelentette meg Szeder Fábián *A' palócok* című írását, melyet a korabeli tudósok kitüntetéssel figyelemmel olvastak. Ezen az érdeklődésen felbuzdulva folytatta kutatásait, s 1821-ben, majd 1835-ben újabb cikkeket publikált a témakörben.

A kezdetben nyelvészeti irányú érdeklődés idővel kiszélesedett. Míg az első írás a palóc kiejtéssel, a sajátlagos todalékolással, a furcsa hangzású tájnyelvi szavakkal foglalkozott, addig a második már a palócok történetét, származását vizsgálta, és e szöveg végén tett kísérletet arra,

hogy a palócok korabeli lélekszámát meghatározza. A módszertan érdekes, s ha nem is felel meg a demográfia jelenkori szabályainak – hiszen elsősorban következtetéseken és nem számadatokon alapult –, jellemző, hogy milyen óvatossággal és szerénységgel közelíti meg a kérdést. A palócok számát 490 000-re teszi, elsősorban a nem nemesi származású, magyar nyelvet használó lakosokat sorolja közéjük. A harmadik szöveg (1835) az első kettőnek összedolgozásából és új adatokkal való kiegészítéséből született. Külön érdekessége, hogy egy kiejtés szerint lejegyzett palóc szöveget is átírt benne korabeli köznyelvre Szeder, az egyes tájnyelvi fordulatokat lábjegyzetben magyarázta.

A dolgozat ezen részét egy terjedelmes szöszedet zárja, melyben betűrendbe állította a köznyelvtől eltérő jelentéssel rendelkező szavakat, illetve a tájnyelvi alakokat, pl. „kölyök: závárnak, fazárnak belső része”, „puruttya: csúnya”, „csuhér: kóborló, korhely”, „visnye: meggy”. A dolgozat harmadik, utolsó része a palócok népszokásaiból ad ízelítőt, s ezért hasznos forrása lehet még ma is a történeti néprajz búvárlóinak.

A kötet érdeme, hogy a három szöveget reprint kiadásban, az eredeti, folyóiratbeli szövegeket változatlan formában tette közzé, így egyszerre érezzük a korabeli köznyelv régies hangulatát és az ettől eltérő palóc szavak még archaikusabb hangzását, varázsát. A faksimile kiadásnak már csak azért is örülhetünk, mert Csáky Károly adatokban gazdag utószavában viszonylag nagy számban találunk sajtóhibákat;

az egyik legdurvább Horvát Istvánnak, a korszak kiváló történettudósának, a nemzeti könyvtár őrenek hibás névalakja.

A kis kötet egy nagyon fontos 19. századi vállalkozásnak, Magyarország modern feltérképezésének, megismerésének három

dokumentumát tárja a mai olvasó elé, s egyben adalékul szolgál a középiskolákban tanított Mikszáth-művekhez is: ezekről a lapokról leolvashatjuk, milyen is volt a „jó palócok” élete a nagy író születése körüli időkben.

THIMÁR ATTILA

(*Lilium Aurum Könyvkiadó, Duna-szerdahely, 2005, 102 oldal, 2250 Ft*)

